
MONOGRAFIE PRAWNICZE

PRAWO
ENERGETYCZNE
WARTOŚCI I INSTRUMENTY
ICH REALIZACJI

ADAM SZAFRAŃSKI

Wydawnictwo C.H.Beck

MONOGRAFIE PRAWNICZE

ADAM SZAFRAŃSKI • PRAWO ENERGETYCZNE
WARTOŚCI I INSTRUMENTY ICH REALIZACJI

Polecamy nasze publikacje:

Marzena Czarnecka, Tomasz Ogłódek

PRAWO ENERGETYCZNE. KOMENTARZ, wyd. 2

Komentarze Becka

Piotr Bogdanowicz

INTERES PUBLICZNY W PRAWIE ENERGETYCZNYM UE

Monografie Prawnicze

Anna Walaszek-Pyziół

REGULACJA – INNOWACJA W SEKTORZE ENERGETYCZNYM

Inne

Marzena Czarnecka

KONSUMENT NA RYNKU ENERGII ELEKTRYCZNEJ

Inne

Legalis
System Informacji Prawnej

www.ksiegarnia.beck.pl

**PRAWO
ENERGETYCZNE
WARTOŚCI I INSTRUMENTY
ICH REALIZACJI**

ADAM SZAFRAŃSKI

WYDAWNICTWO C.H.BECK
WARSZAWA 2014

Wydawca: Aneta Flisek

Recenzent wydawniczy: Prof. ALK dr hab. Bartłomiej Nowak

Publikacja dofinansowana ze środków Wydziału Prawa i Administracji
Uniwersytetu Warszawskiego

© **Wydawnictwo C.H.Beck 2014**

Wydawnictwo C.H.Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: TimPrint
Druk i oprawa: Elpil, Siedlce

ISBN 978-83-255-6478-0

ISBN e-book 978-83-255-6479-7

Spis treści

Wstęp	IX
Wykaz skrótów	XIII
Wykaz literatury	XV
Rozdział 1. Uwagi metodologiczne	1
§ 1. Cel pracy i hipotezy badawcze	1
§ 2. Właściwa metoda badawcza	2
§ 3. Waga refleksji o wartościach w ogóle, a w prawie energetycznym w szczególności	5
§ 4. Sposób odczytania wartości w prawie energetycznym	9
§ 5. Znaleźć wspólny język z innymi dziedzinami nauki	11
§ 6. Poszukiwanie właściwych instrumentów realizacji wartości w prawie energetycznym	14
§ 7. Struktura pracy	15
§ 8. Podsumowanie	17
Rozdział 2. Podstawowe pojęcia	19
§ 1. Wartość	19
§ 2. Wartości w prawie administracyjnym	22
§ 3. Wartości i cele, zasady, funkcje, zadania	23
§ 4. Instrumenty, środki, metody i formy administracji	26
§ 5. Podsumowanie	27
Rozdział 3. Prawo energetyczne – próba delimitacji pojęcia	29
§ 1. Prawo energetyczne jako przedmiot refleksji naukowej	29
§ 2. Znaczenie ustawy – Prawo energetyczne dla określenia zakresu prawa energetycznego	30
§ 3. Przedmiot prawa energetycznego	32
§ 4. Podmioty prawa energetycznego	35
§ 5. Cele prawa energetycznego	36
§ 6. Prawo energetyczne – prywatne czy publiczne?	38
§ 7. Prawo energetyczne jako odrębna dyscyplina prawnicza	41

§ 8. Dziedziny prawa zbliżone do prawa energetycznego	43
§ 9. Podsumowanie	46
Rozdział 4. Charakterystyka przedmiotu regulacji	47
§ 1. Ogólnie o przedmiocie regulacji	47
§ 2. Energia elektryczna	47
§ 3. Gaz ziemny	53
§ 4. Ciepłownictwo	54
§ 5. Paliwa płynne	55
§ 6. Podsumowanie	56
Rozdział 5. Pozaprawne źródła wartości prawa energetycznego	57
§ 1. Podział na prawne i pozaprawne źródła wartości	57
§ 2. System etyczny danej społeczności	58
§ 3. Zorganizowana opinia publiczna (krajowe i zagraniczne organizacje społeczne, organizacje przedsiębiorców i związki zawodowe)	65
§ 4. Prywatne podmioty prawa międzynarodowego	68
§ 5. Stanowisko kościołów i związków wyznaniowych w sprawach energetyki	76
§ 6. Ekologizm	79
§ 7. Globalne ocieplenie	83
§ 8. Protekcjonizm	91
§ 9. Teorie ekonomiczne w odniesieniu do ochrony konkurencji	99
§ 10. Podsumowanie	104
Rozdział 6. Źródła prawa energetycznego	105
§ 1. Ogólna charakterystyka źródeł prawa energetycznego	105
§ 2. Historia europejskiego prawa energetycznego	108
§ 3. Uregulowanie energetyki w Traktacie o funkcjonowaniu Unii Europejskiej – ogólnie	112
§ 4. Norma kompetencyjna Unii w sprawach energetyki – art. 194 TFUE .	113
§ 5. Sieci transeuropejskie	120
§ 6. Swoboda przepływu towarów kapitału i usług w odniesieniu do energetyki	123
§ 7. Europejskie reguły ochrony konkurencji w sektorze energetyki	128
§ 8. Europejskie prawo wtórne regulujące energetykę	136
I. Liberalizacja	137
II. Odnawialne źródła energii	138
III. Bezpieczeństwo energetyczne	140
IV. Oszczędne i efektywne wykorzystanie energii	143
V. Ograniczenie emisji gazów cieplarnianych	145

§ 9. Prawo międzynarodowe energetyczne	147
§ 10. Ustawodawstwo krajowe regulujące energetykę	150
§ 11. Polityka energetyczna	153
§ 12. Podsumowanie	155
Rozdział 7. Katalog wartości	157
§ 1. Ustalenie katalogu wartości prawa energetycznego	157
§ 2. Konkurencja	165
§ 3. Bezpieczeństwo energetyczne	168
§ 4. Efektywność i oszczędzanie energii	173
§ 5. Ochrona środowiska	175
§ 6. Podsumowanie	178
Rozdział 8. Konkurencja	179
§ 1. Wstęp o relacji wartość – instrument	179
§ 2. Ogólnie o liberalizacji i konkurencji na rynku energetycznym	181
§ 3. Zasada TPA	182
§ 4. Zasada rozdziału (<i>unbundling</i>)	186
§ 5. Podsumowanie	189
Rozdział 9. Bezpieczeństwo energetyczne	191
§ 1. Instrumenty prawne ochrony bezpieczeństwa energetycznego	191
§ 2. Solidarność i wzajemne wsparcie w ramach Unii Europejskiej w zakresie bezpieczeństwa dostaw gazu	192
§ 3. Prawny wymóg dywersyfikacji dostaw	201
§ 4. Zapasy paliw	204
§ 5. Podsumowanie	206
Rozdział 10. Efektywność i oszczędzanie energii	209
§ 1. O instrumentach poprawy efektywności energetycznej ogólnie	209
§ 2. Białe świadectwa	210
§ 3. Podsumowanie	214
Rozdział 11. Ochrona środowiska	215
§ 1. O ochronie środowiska i zrównoważonym rozwoju ogólnie	215
§ 2. Ochrona klimatu	216
I. Potrzeba ochrony klimatu	216
II. Jak w ogóle zorganizować system?	218
III. Europejski System Handlu Emisjami – ETS	221
IV. Problemy ze stosowaniem ETS	224
V. Ogólna ocena systemu handlu uprawnieniami do emisji	230
§ 3. Odnawialne źródła energii	231
§ 4. Podsumowanie	233

Rozdział 12. Konflikt wartości	235
§ 1. Konflikt wartości jako zjawisko normalne	235
§ 2. Podmioty wyboru wartości.....	236
§ 3. Kryterium wyboru wartości	240
§ 4. Wielopłaszczyznowość konfliktu wartości	242
§ 5. Pola konfliktów i zbieżności aksjologicznych.....	244
I. Bezpieczeństwo energetyczne i ochrona środowiska.....	244
II. Bezpieczeństwo energetyczne i ochrona konkurencji	245
III. Bezpieczeństwo energetyczne i efektywność energetyczna	246
IV. Ochrona konkurencji i ochrona środowiska.....	246
V. Ochrona konkurencji i efektywność energetyczna	247
VI. Efektywność energetyczna i ochrona środowiska.....	247
§ 6. Przykłady rozwiązywania sytuacji konfliktu wartości.....	248
Przykład 1	248
Przykład 2	251
Przykład 3	253
Przykład 4	257
Przykład 5	259
Przykład 6	262
§ 7. Podsumowanie	265
Zakończenie	267
Indeks rzeczowy	273

Wstęp

Jednym z ciekawszych pytań, jakie zadaje sobie duża część z nas, to pytanie „dlaczego?”. Jest to pytanie, które, co wcale dla wielu nie jest oczywiste, domaga się szczerzej i niepowierzchowej odpowiedzi. Bez tego pytania nie ma nauki, także nauki prawa. Jeśli bowiem jako prawnicy nie stawiamy pytania „dlaczego?”, to ryzykujemy pomylenie nauki z techniką na służbie z góry założonej tezy. Nie od wszystkich wymaga się udzielenia odpowiedzi na to pytanie w równym stopniu. Dla praktyka prawa czymś zwyczajnym jest służba klientowi swoją wiedzą, a z góry dla niego założoną tezą jest dobro jego klienta. Trudno zatem oczekiwać od niego i obiektywizmu (co dla sędziego jest koniecznością) i odpowiedzi na zasadnicze pytania (co jest już zadaniem nauki). Nawet jeśli praktyk prawa zna odpowiedź na pytanie „dlaczego?” i jego pochodne, to nie jest jego zadaniem danie na nie odpowiedzi. Jego klienta odpowiedź, na to dla nauki zasadnicze pytanie, po prostu nie interesuje.

We wstępie do niniejszej pracy należy więc udzielić odpowiedzi na pytanie „dlaczego?”. Dlaczego pisać pracę na temat prawa energetycznego, wartości przezeń realizowanych i instrumentów podporządkowanych tym wartościom? O czym w ogóle jest ta praca i komu może być ona przydatna?

Zanim udzielię odpowiedzi na te pytania, chciałbym poczynić jedno zasadnicze zastrzeżenie. Na rynku powstaje obecnie wiele prac, artykułów i monografii z zakresu prawa energetycznego. Większość z nich pisana jest przez osoby zajmujące się na co dzień prawem energetycznym, czy to po stronie urzędniczej, czy też po stronie, nazwijmy ją nieco umownie, komercyjnej. Bogate doświadczenie tych osób sprawia, że prace, które wychodzą spod ich pióra są niezwykle przydatne w praktyce, pomagają w zrozumieniu prawa energetycznego i przede wszystkim stanowią niezbędny element w rozwiązywaniu codziennych zagadnień prawnych dotyczących energetyki. Wprawdzie praktyka prawa energetycznego nie jest mi obca, ale jakiś czas temu podjąłem decyzję, aby uniwersytet uczynić moim podstawowym miejscem pracy. Z tego też powodu nie mogłem, chcąc być wobec Czytelnika i siebie uczciwym, podjąć się napisania pracy, będącej praktycznym komentarzem do Prawa energetycznego, podobnym w wymowie do wspomnianych przed chwilą artykułów i opracowań monograficznych. Jednocześnie byłem i jestem przekonany, że zadaniem przedstawiciela uniwersytetu jest objaśnianie rzeczywistości społecznej, w tym także prawnej wielostronnie, szeroko i nieraz głębiej niż ma to miejsce w przypadku objaśnień praktycznych. Na taką pracę badawczą praktycy prawa rzadko mogą sobie, ze względów czasowych, pozwolić. Dzięki temu zresztą publikacje naukowe mogą stanowić uzupełnienie opracowań praktycznych.

Mając zatem świadomość powyższego, wróćmy do pytań zasadniczych. Najpierw: dlaczego o prawie energetycznym? Potem: dlaczego o wartościach i instrumentach ich realizacji? W końcu: kto może być Czytelnikiem tej pracy?

Prawo energetyczne jest młodą dziedziną prawa, i co może dziwić, długo niedostrzeżaną. Dotyczy ono przecież energii, będącej czymś współcześnie tak podstawowym, że kilka dni bez dostępu do niej, czy to energii elektrycznej czy też ciepła, mogłoby spowodować fatalne skutki społeczne. Energia jest więc dobrem powszechnym i elementarnym, codziennie, niemal w każdej minucie naszego odpoczynku lub pracy niezbędnym. Produkcja, dostarczanie i użytkowanie energii stanowi element życia społecznego i to niepośledni, lecz zasadniczy. To samo dotyczy prawa regulującego produkcję, dostarczanie i użytkowanie energii. Jest to prawo, od którego założeń i poszczególnych regulacji zależy sprawne funkcjonowanie tego fragmentu rzeczywistości społecznej, jakim jest energetyka. Już to, co do tej pory stwierdzono, można uznać za wystarczający powód, uzasadniający zajmowanie się prawem energetycznym. Do tego można jeszcze dodać okoliczność, wcale niebagatelną, że powstanie konkurencji na rynkach energetycznych powoduje większą ilość zagadnień spornych w kwestiach prawnych, które wymagają udziału prawników. Stąd też rosnące wśród nich zainteresowanie prawem energetycznym.

Odpowiedzmy na drugie pytanie: dlaczego pisać o wartościach i instrumentach ich realizacji w Prawie energetycznym? W udzieleniu odpowiedzi na to pytanie pomocne jest poczynione wcześniej zastrzeżenie. Prawo nie istnieje bowiem bez założeń aksjologicznych, które stanowią rezultat badań naukowych, powszechnej opinii bądź uznanych społecznie wartości. Te fundamenty aksjologiczne są wyrażane w prawie wprost, a niekiedy wynikają z niego pośrednio. I o ile badanie samej treści prawa pod kątem wyrażanych przez nie wartości jest czymś dość powszechnym, o tyle poszukiwanie wartości poza systemem prawa jest już w piśmiennictwie prawniczym rzadziej spotykane. Chodzi więc o nic innego, jak o szersze spojrzenie na prawo energetyczne i to w kontekście doktrynalno-politycznym. Bez tego kontekstu prawo energetyczne może być niezrozumiałe i dla kogoś, kto do tej pory nie miał z nim do czynienia i dla kogoś, kto już je stosuje, ale dotychczas nie zadał sobie pytania fundamentalnego: czemu służy to prawo, a więc nie zadał sobie pytania: „dlaczego?”. Przedstawienie prawa energetycznego w szerszym kontekście wydaje się z wielu powodów interesujące. Po pierwsze, choćby dlatego, że zrozumienie prawa energetycznego nie może pomijać kwestii jego aksjologii. Każda przecież regulacja ma podstawę aksjologiczną, choćby najbardziej błahą i ona też stanowi wyjaśnienie i uzasadnienie obowiązywania danej normy. Przedstawienie wartości Prawa energetycznego wydaje się więc nieodzowne dla kogoś, kto chce rozumieć otaczającą go rzeczywistość. Po wtóre, zrozumienie aksjologicznych podstaw Prawa energetycznego może stanowić pomoc w interpretacji jego przepisów, zwłaszcza gdy przewiduje ono pojęcia nieookreślone, których zrozumienie uzależnione jest od kontekstu regulacji, a nie wyłącznie od treści ich samych. Po trzecie, objaśnienie prawa energetycznego przez pryzmat wartości pozwala prawnikowi akademikowi na to, co jest jednym z jego zadań, czyli na porządkowanie rzeczywistości prawnej i jej systematyzację bez zbędnego, w przypadku szerszego spojrzenia, zagłębiania się w szczegóły. Metoda, zgodnie z którą najpierw należy zidentyfikować podstawowe wartości, a następnie przyporządkować do nich instrumenty ich realizacji (i to te podstawowe, selektywnie dobrane) wydawała mi się najbardziej adekwatna dla re-

alizacji zadania, jakim jest przybliżenie regulacji całego prawa energetycznego. Po czwar-
te, ukazanie prawa energetycznego od strony aksjologicznej może okazać się trwalsze niż
dogmatyczne rozważanie poszczególnych instytucji prawnych. Aksjologia z reguły jest
bardziej odporna na zmiany niż poszczególne instrumenty prawne. Mam zatem nadzieję,
że w warstwie podstawowej niniejsza praca będzie aktualna także za dekadę, choć mam
także świadomość, że poszczególne przykłady i ilustracje realizacji każdej ze wskazanych
wartości mogą stanowić za dziesięć lat tylko mgliste wspomnienie. Krótko rzecz ujmując,
dość jest powodów, ze względu na które zajmowanie się aksjologią prawa energetycznego,
a dopiero potem poszczególnymi jego instytucjami wydaje się uzasadnione.

Wreszcie ostatnie pytanie: kto może być zainteresowany niniejszą monogra-
fią? W pierwszej kolejności studenci, przede wszystkim takich kierunków, jak Prawo
i Administracja. Myślę, że mogą się oni nią posługiwać, jak podręcznikiem. Stanowi ona
bowiem owoc moich doświadczeń w pracy dydaktycznej nauczyciela akademickiego na
Uniwersytecie Warszawskim. Mam także nadzieję, że poniższe rozdziały będą interesują-
ce dla tych wszystkich Czytelników, którzy dotychczas nie mieli do czynienia z prawem
energetycznym, a z różnych powodów, najczęściej zawodowych, chcą poznać tę dziedzinę
prawa. Jednych i drugich zachęcam do krytycznej lektury i będę wdzięczny za wszelkie
uwagi, tak natury merytorycznej, jak i redakcyjnej.

Wielu, naprawdę wielu ludzi towarzyszyło mi w wysiłku przygotowania niniejszej pra-
cy. Gdyby nie ich życzliwe słowo, wsparcie merytoryczne i finansowe oraz oszczędzanie
moich sił w nienakładaniu nowych obowiązków nie dotrwałbym do tego momentu, który
niektórzy zwykli nazywać „położeniem ostatniej cegły”. Nie jestem w stanie ich wszystkich
wymienić, ale spróbuję chociaż tych, których udział wydaje mi się najistotniejszy. W pier-
wszej kolejności dziękuję przedstawicielom tych instytucji, od których otrzymywałem wspar-
cie i zachętę do pracy: Wydziałowi Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego,
a szczególnie prof. *Hannie Gronkiewicz-Waltz*, prof. *Wulf-Hennig Rothowi* z Fundacji
Thomasa Bebericha za umożliwienie odbycia stażu naukowego na Uniwersytecie w Bonn
i Kolonii oraz *Institute of World Politics* w Waszyngtonie D.C., a szczególnie prof. *Markowi*
Janowi Chodakiewiczowi i prof. *Johnowi Lenczewskiemu*. Dziękuję moim przyjaciółom
z Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego i Jagiellońskiego, ks. prof.
Franciszkowi Longchamps de Berier, prof. *Michałowi Królikowskiemu*, prof. *Małgorzacie*
Korzyckiej-Iwanow, dr. *Piotrowi Grzebykowi*, dr. *Marcinowi Sębelskiemu* i dr. *Pawłowi*
Wojciechowskiemu. Serdeczna cierpliwość spotykała mnie także ze strony dr. *Piotra*
Kurowskiego i *Macieja Stawińskiego*. Na ich ręce składam podziękowania Wszystkim, dzie-
ki którym moja codzienna praca była w ogóle możliwa. Dziękuję także studentom. Praca
dla nich i z nimi dodaje sił i sensu codziennym wysiłkom. Na koniec, dziękuję Temu, który
napisał kiedyś, że życie polega na tym, aby z prozy codzienności pisać wiersze, „powolutku
i małymi literkami” na chwałę Bożą.

Autor

Wykaz skrótów

art.	artykuł
CNE	Comisión Nacional de Energia
CRISTAL	Contract Regarding a Supplement to Tanker Liability of Oil Pollution
Dz.U.	Dziennik Ustaw
EPS	Europejski Przegląd Sądowy
ETS (w zależności od kontekstu)	Europejski Trybunał Sprawiedliwości lub Emissions Trading System
EWG	Europejska Wspólnota Gospodarcza
GECEF	Gas Exporting Countries Forum
IAE	International Energy Agency
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change
IRENA	International Renewable Energy Agency
itd.	i tak dalej
ITOPF	Tanker Owners Pollution Federation Ltd.
KPRU	krajowy plan rozdziału uprawnień
KSH	Kodeks spółek handlowych
LNG	liquefied natural gas
Ltd	limited
np.	na przykład
OchrKonkurU	ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development
OPEC	Organization of the Petroleum Exporting Countries
OSD	operator systemu dystrybucyjnego
OSP	operator systemu przesyłowego
OZE	odnawialne źródła energii
PrEnerg	ustawa – Prawo energetyczne PGE – Polska Grupa Energetyczna
PGNiG	Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo
PiP	Państwo i Prawo
PrGeoGórU	ustawa – Prawo geologiczne i górnicze

Wykaz skrótów

pt.	pod tytułem
PUG	Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
red.	redakcja
RP	Rzeczpospolita Polska
SN	Sąd Najwyższy
SwobDziałGospU	ustawa o swobodzie działalności gospodarczej
TFUE	Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej
TK	Trybunał Konstytucyjny
TOVALOP	The Tanker Owners Voluntary Agreement concerning Liability for Oil Pollution
TPA	Third Part Access
TSUE	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
TUE	Traktat o Unii Europejskiej
TWE	Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską
UE	Unia Europejska
UOKiK	Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów
URE	Urząd Regulacji Energetyki
WTO	World Trade Organization

Wykaz literatury

1. Monografie, podręczniki, komentarze

- R. Alexy, *Teoria Praw Podstawowych*, tłum. B. Kwiatkowska i J. Zajadło, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2010.
- A. Argandoña, *Three ethical dimensions of the financial crisis*, IESE Business School – University Navarra, Barcelona 2012, artykuł dostępny w dniu 4.1.2014 r., na stronie: <http://www.iese.edu/research/pdfs/di-0944-e.pdf>.
- G. Bahgat (red.), *Energy Security. An Interdisciplinary Approach*, John Wiley & Sons Ltd. 2011.
- B. Baxter, *Ecologism*, Edinburgh 1999.
- Benedykt XVI*, *Encyklika Caritas in veritate*.
- K. Bloor, *The Definitive Guide to Political Ideologies*, Authorhouse 2010.
- M. Blachucki, *System postępowania antymonopolowego w sprawach kontroli koncentracji przedsiębiorstw*, Warszawa 2012
- P. Bogdanowicz, *Interes publiczny w prawie energetycznym Unii Europejskiej*, Warszawa 2012.
- M. Borucka-Arctowa, J. Woleński, *Wstęp do prawoznawstwa*, Kraków 1997
- C. Calliess, M. Ruffert (red.), *EUV/AEUV. Das Verfassungsrecht der Europäischen Union mit Europäischer Grundrechtcharta. Kommentar*, München 2011.
- Z. Cieślak, I. Lipowicz, Z. Niewiadomski, *Prawo administracyjne. Część ogólna*, Warszawa 2002.
- K. Chojnicka, H. Olszewski, *Historia doktryn politycznych i prawnych*, Poznań 2004.
- M. Czarnecka, T. Oglódek, *Prawo energetyczne. Komentarz*, Warszawa 2009.
- J. H. Dales, *Pollution, Property and Prices*, Cheltenham 1970.
- M. Domagała, *Bezpieczeństwo energetyczne. Aspekty administracyjnoprawne*, Lublin 2008.
- A. Domańska, *Konstytucyjne podstawy ustroju gospodarczego Polski*, Warszawa 2001.
- D. M. Ehrenfeld, *The Arrogance of Humanism*, Oxford University Press 1981.
- F. Elżanowski, *Polityka energetyczna*, Warszawa 2008.
- J. Finnis, *Prawo naturalne i uprawnienia naturalne*, tłum. Karolina Lossman, Warszawa 2001.
- S. Fischer, *Auf dem Weg zur gemeinsamen Energiepolitik*, Nomos Verlag, Berlin 2011.
- T. Fischer, *Staat, Recht und Verfassung im Denken von Walter Eucken*, Peter Lang, Frankfurt/M. 1993.
- W. Góralczyk, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2009.
- H. Gronkiewicz-Waltz, M. Wierzbowski (red.), *Prawo gospodarcze. Zagadnienia administracyjnoprawne*, Warszawa 2011.

- J. Grunwald*, Das Energierecht der Europäischen Gemeinschaften. EGKS-Euroatom-EG. Grundlagen-Geschichte-Geltende Regelungen, De Gruyter Rechtswissenschaftlichen Verlag 2003.
- T. Hayward*, *Ecological Thought: An Introduction*, Cambridge Polity Press 1995.
- E. Helbig*, Windfall Profits im europäischen Emissionshandel, Nomos Verlag, Berlin 2010.
- W. Hoff*, Prawny model regulacji sektorowej, Warszawa 2008.
- H. Izdebski, M. Kulesza*, Administracja publiczna. Zagadnienia ogólne, Warszawa 2004.
- M. Kaczmarski*, Bezpieczeństwo energetyczne Unii Europejskiej, Warszawa 2010.
- J. Karpowicz-Ćwiek*, Polityka energetyczna Rosji – szanse i wyzwania dla Polski UE, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2011.
- L. Karski*, System handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych. Komentarz do ustawy, Warszawa 2012.
- L. Kieres* (red.), Środki prawne publicznego prawa gospodarczego, Wrocław 2007.
- M. M. Kenig-Witkowska*, Prawo ochrony środowiska Unii Europejskiej. Zagadnienia systemowe, Warszawa 2011.
- T. Kuta*, Funkcje współczesnej administracji i sposobu ich realizacji, Wrocław 1992.
- F. Longchamps*, Współczesne kierunki w nauce prawa administracyjnego na Zachodzie Europy, Wrocław 2001.
- tenże*, Z problemów poznania prawa, Wrocław 1968.
- L. Morawski*, Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo w toku przemian, Warszawa 2003.
- tenże*, Wstęp do prawoznawstwa, Toruń 2006.
- S. Moser*, Bestehende Systeme Weißer Zertifikate, Linz 2011.
- B. G. Norton*, Sustainability: A Philosophy of Adaptive Ecosystem Management, The University of Chicago Press, Chicago–London 2005.
- M. Nowacki*, Prawne aspekty bezpieczeństwa energetycznego w UE, Warszawa 2010.
- B. Nowak*, Wewnętrzny rynek energii w Unii Europejskiej, Warszawa 2009.
- A. Nowak-Far* (red.), Konstytucja gospodarcza Unii Europejskiej. Aksjologia, Warszawa 2010.
- K. Opalek, J. Wróblewski*, Prawo. Metodologia, filozofia, teoria prawa, Warszawa 1991.
- M. Pawelczyk*, Zasada Third Party Access fundamentem liberalnego rynku energii [w:] Systemowe uwarunkowania sektorów strategicznych, *F. Elżanowski, M. Sokołowski* (red.), Toruń 2011.
- M. Piechowiak*, Dobro wspólne jako fundament polskiego porządku konstytucyjnego, Monografie Konstytucyjne Nr 2, Warszawa 2012.
- A. C. Pigou*, The Economics of Welfare, Macmillan and Co. Limited, London 1932.
- K. Pronińska*, Bezpieczeństwo energetyczne w stosunkach UE-Rosja, Warszawa 2012.
- M. M. Roggenkamp, C. Redgwell, I. del Guayo, A. Rønne*, Energy Law in Europe, Oxford 2007.
- J-P. Schneider, C. Theobald* (red.), Recht der Energiewirtschaft, Monachium 2008.
- T. Skoczny* (red.), Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów. Komentarz, Warszawa 2009.
- Z. Szażyk, A. Szafrński*, Publiczne Prawo Gospodarcze, Warszawa 2013.
- R. Stober*, Besonderes Wirtschaftsverwaltungsrecht, Stuttgart 2007.

- J. Starościak*, Prawne formy działania administracji, Warszawa 1957.
tenże, Prawo administracyjne, Warszawa 1975.
M. Stoczkiewicz, Pomoc państwa dla przedsiębiorstw energetycznych w prawie Unii Europejskiej, Warszawa 2011.
K. Strzyżkowski, Prawo gospodarcze publiczne, Warszawa 2005.
M. Swora, Niezależne organy administracji, Warszawa 2012.
M. Swora, Z. Muras (red.), Prawo energetyczne. Komentarz, Warszawa 2010.
P. Szalamacha, IV Rzeczpospolita. Pierwsza odsłona, Poznań 2009.
S. Sztaba (red.), Ekonomia od A do Z, Warszawa 2007.
M. Szydło, Regulacja sektorów infrastrukturalnych jako rodzaj funkcji państwa wobec gospodarki, Warszawa 2005.
tenże, Prawo konkurencji a regulacja sektorowa, Warszawa 2010, s. 65.
A. de Toqueville, Wspomnienia, tłum. *A. Wit Labuda*, Wrocław 1987.
R. Tokarczuk, Prawa narodzin, życia i śmierci, Kraków 2006.
Św. Tomasz z Akwinu, Summa Theologiae.
A. Walaszek-Pyziół, Energia i Prawo, Warszawa 2002.
A. Walaszek-Pyziół, W. Pyziół, Prawo energetyczne. Komentarz, Warszawa 1999.
G. Wierczyński, Redagowanie i ogłaszanie aktów normatywnych. Komentarz, Warszawa 2010.
M. Wierzbowski, R. Stankiewicz (red.), Współczesne problemy prawa energetycznego, Warszawa 2010.
S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, Zasady prawa: zagadnienia podstawowe, Warszawa 1974.
A. Wróbel (red.), Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz, t. 1, Warszawa 2012, s. 205.
tenże (red.), Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz, t. 2, Warszawa 2012.
J. Wróblewski, Teoria racjonalnego tworzenia prawa, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985.
M. Zieliński, Z. Ziemiński, Uzasadnienie twierdzeń, ocen i norm w prawoznawstwie, Warszawa 1988.
Z. Ziemiński, Problemy podstawowe prawoznawstwa, Warszawa 1980.
Z. Ziemiński, Wartości konstytucyjne, Warszawa 1993.
J. Zimmermann, Prawo administracyjne, Warszawa 2010.

2. Artykuły bądź fragmenty monografii lub opracowań encyklopedycznych

- C. Banasiński*, [w:] Prawo gospodarcze. Zagadnienia administracyjnoprawne, *H. Gronkiewicz-Waltz, M. Wierzbowski* (red.), Warszawa 2011.
A. Bator, Prawna czynność konwencjonalna jako działanie zinstrumentalizowane, [w:] Z zagadnień teorii i filozofii prawa. Instrumentalizacja prawa, *A. Kozak* (red.), Wrocław 2000, s. 48–73.
M. Będkowski-Kozioł, Kilka uwag o dogmatyce prawa energetycznego, PUG 2012, Nr 4, s. 7–19.

- A. Boldizar, O. Korhonen, Ethics, Morals and International Law, *European Journal of International Law* (1999), vol. 10, no. 2, s. 279–311.
- A. J. Bradbrook, Energy Law as an Academic Discipline, *Journal of Energy and Natural Resources*, 14/1996, s. 193–217.
- K. Czapracka, [w:] *Konstytucja gospodarcza Unii Europejskiej*. Aksjologia, A. Nowak-Far (red.), Warszawa 2010, s. 121–138.
- Z. Duniewska, [w:] R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel, *System Prawa Administracyjnego*. Tom 7, Warszawa 2012.
- C. Calliess, [w:] C. Calliess., M. Ruffert (red.), *EUV/AEUV. Das Verfassungsrecht der Europäischen Union mit Europäischer Grundrechtcharta*. Kommentar, München 2011.
- P. D. Cameron, Questionnaire – The Interface between Energy, Environment and Competition Rules of the European Union, [w:] *The Interface between Energy, Environment and Competition Rules of the European Union*, J. Laffranque (red.), Tallinn 2012, s. 1–12.
- Z. Cieślak, [w:] Z. Cieślak, I. Lipowicz, Z. Niewiadomski, *Prawo administracyjne*. Część ogólna, Warszawa 2002.
- E. D. Cross, B. Delvaux, L. Hancher, P.J. Slot, G. Van Calster, W. Vandenberghe, [w:] M. Roggenkamp, C. Redgwell, I. del Guayo, A. Rønne, *Energy Law in Europe, National, EU and International Regulation*, Oxford 2007.
- R. Dworkin, *The Model of Rules*, (1967), Faculty Scholarship Series Paper 3609, s. 14–46.
- E. Dziadykiewicz, Gazowa próba sił. Komisja otworzyła postępowanie przeciwko spółce Gazprom, *Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny* 2013, Nr 6(2), s. 215–219.
- K. Działocha, S. Jarosz-Żukowska, „Wartości konstytucyjne” w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, [w:] *Studia z prawa konstytucyjnego*. Księga jubileuszowa dedykowana prof. zw. dr. hab. Wiesławowi Skrzydle, J. Posłuszny, J. Buczkowski, K. Eckhardt (red.), Przemysł–Rzeszów 2009, s. 81–112.
- M. Eberstadt, *Pro-Animal, Pro-Life*, *First Things* 2009, no. 6.
- F. Elżanowski, Analiza zgodności projektu ustawy o efektywności energetycznej z dyrektywą 2006/32/WE w sprawie efektywności końcowego wykorzystania energii i usług energetycznych, *Biuletyn Urzędu Regulacji Energetyki* 2009, Nr 5, s. 62–66.
- tenże, Co wolno Radzie Ministrów, *Rzeczpospolita* 25–26.9.2010 r., s. C6.
- M. Floriańczyk, Zgodność polskiej konstrukcji „złotej akcji” Skarbu Państwa z *acquis communautaire*, [w:] *Europeizacja publicznego prawa gospodarczego*, H. Gronkiewicz-Waltz, K. Jaroszyński (red.), Warszawa 2011, s. 107–118.
- A. Gawlikowska-Fyk, Europejski System Handlu Uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych – próby zreformowania, *Biuletyn Państwowego Instytutu Spraw Międzynarodowych (PISM)* Nr 74(1050) z 10 lipca 2013 r., s. 1–2.
- A. Grzelak, A. Pol, Opinia prawna i informacja dotyczące transpozycji art. 2 lit. b dyrektywy 2006/32/WE w sprawie efektywności końcowego wykorzystania energii i usług energetycznych w kontekście art. 2 ust. 2 lit. b i art. 13 projektu ustawy o efektywności energetycznej w brzmieniu nadanym sprawozdaniem podkomisji nadzwyczajnej z 14.1.2011 r., dostępna 24.8.2013 r. na stronie internetowej Kancelarii Sejmu: <http://orka.sejm.gov.pl/proc6.nsf/opisy/3514.htm>.

- J. Guść, Dogmatyka prawa, [w:] *Leksykon współczesnej teorii i filozofii prawa*, J. Zajadło (red.), Warszawa 2007.
- W. Hoff, Uznanie regulacyjne, *Problemy Zarządzania* 2008, Nr 1, s. 73–92.
- K. Jaroszyński, [w:] *Prawo gospodarcze. Zagadnienia administracyjnoprawne*, H. Gronkiewicz-Waltz, M. Wierzbowski (red.), Warszawa 2011.
- M. M. Kenig-Witkowska, Koncepcja „sustainable development” w prawie międzynarodowym, *PiP* 1998, z. 8, s. 45–58.
- J. Kędzia, [w:] *Prawo energetyczne. Komentarz*, M. Swora, Z. Muras (red.), Warszawa 2010.
- V. Klaus, The Climate Change Doctrine is Part of Environmentalism, Not of Science, dostępny w dniu 4.1.2014 r. na stronie: <http://www.klaus.cz/clanky/2694>
- K. Kloc-Evison, D. Kośka, [w:] *Prawo energetyczne. Komentarz*, M. Swora, Z. Muras (red.), Warszawa 2010.
- M. Kolasieński, Aksjologia wspólnotowego prawa konkurencji, *Kwartalnik Prawa Publicznego* 2007, Nr 3, s. 231–241.
- A. Kość, Relacja prawa do polityki w demokratycznym państwie prawa, *Roczniki Nauk Prawnych* 2002, t. 12, z. 1, s. 5–17.
- W. Lang, Instrumentalne pojmowanie prawa a państwo prawa, *PiP* 1991, z. 12, s. 3–13.
- K. Lasiński-Sulecki, W. Morawski, [w:] *Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz*, t. 1, A. Wróbel (red.), Warszawa 2012.
- L. Leszczyński, Optymalizacyjny model funkcjonowania odesłań pozaprawnych w praktyce sądowej, *RPEiS* 2000, Nr 2, s. 1–14.
- J. Lewandowski, Cutting Emissions in the Energy Sector: a Technological and Regulatory Perspective, *Yearbook of Antitrust and Regulatory Studies*, vol. 2011/4(4), s. 83–94.
- A. Lipiński, Niektóre problemy nowego prawa energetycznego, *PUG* 1998, Nr 5, s. 2–9.
- P. Lissoń, Funkcje administracji gospodarczej a wyspecjalizowane organy administracji, [w:] *Funkcje współczesnej administracji gospodarczej. Księga dedykowana profesor Teresie Rabskiej*, B. Popowska, (red.), Poznań 2006, s. 87–111.
- F. Longchamps de Bérier, Autonomia prawa i moralności, *Chrześcijaństwo Świat. Polityka – Zeszyty Społecznej Myśli Kościoła* 2008, Nr 1, s. 25–31.
- P. Mastalerz, Śmierć pięknej teorii według której dwutlenek węgla decyduje o ziemskim klimacie. Nauka i wpływy pozanaukowe, [w:] *Kryzys globalny. Początek czy koniec?*, J. Winięcki (red.), Gdańsk 2009, s. 111–128.
- L. Morawski, Instrumentalizacja prawa (Zarys problemu), *PiP* 1993, z. 6, s. 16–28.
- Z. Muras, [w:] *Prawo energetyczne. Komentarz*, M. Swora, Z. Muras (red.), Warszawa 2010.
- tenże, Warunki formalne uzyskania koncesji na obrót gazem ziemnym z zagranicą, *Nafta–Gaz* 2010, Nr 908–913.
- Z. Muras, R. Trypens, A. Falecki, M. Mordawa, [w:] *energetyczne. Komentarz*, M. Swora, Z. Muras (red.), Prawo Warszawa 2010.
- M. Nettesheim, [w:] *Das Recht der Europäischen Union. EUV/AEUV. Band II*, M. Nettesheim (red.), München 2012.
- B. Nojek, Unbundling jako prawna forma ochrony konkurencji w sektorze energetycznym, [w:] *Współczesne problemy prawa energetycznego*, M. Wierzbowski, R. Stankiewicz (red.), Warszawa 2010, s. 64–84.